

SUVREMENE SPOZNAJE U ISTRAŽIVANJU POVEZANOSTI RODITELJSTVA I ADOLESCENTSKE PRILAGODBE

Ana TOKIĆ
Pravni fakultet, Zagreb

UDK: 159.922.8
Pregledni rad

Primljeno: 14. 1. 2008.

U ovom radu opisane su temeljne postavke, rezultati empirijskih provjera te prednosti i nedostaci klasičnih modela roditeljstva s posebnim naglaskom na njihovu primjenjivost za razdoblje adolescencije. Istraživački nalazi proizašli iz klasičnih modela konzistentno upućuju na pozitivnu povezanost različitih oblika roditeljske podrške s brojnim indikatorima adolescentske prilagodbe, dok je odbacivanje od roditelja, kao i ponašanja usmjerena prema psihološkoj kontroli adolescentove osobnosti, povezano s raznim oblicima neprilagođenosti. Što se tiče bihevioralne kontrole u razdoblju adolescencije, postojeći nesklad između konceptualizacije i operacionalizacije konstrukta u literaturi otežava donošenje jasnih zaključaka. Najveći prigovor koji se upućuje klasičnim modelima roditeljstva odnosi se na njihov jednosmjerni pogled na socijalizaciju, gdje se utvrđene povezanosti između roditeljstva i adolescentske prilagodbe dominantno interpretiraju u smjeru utjecaja roditelja na adolescenta. Novija istraživanja i suvremeni modeli roditeljstva u razdoblju adolescencije naglašavaju aktivnu ulogu adolescenta u socijalizacijskom procesu, pa se žarište sa kontrolirajućih strategija roditeljstva prebacuje na važnost komunikacije, slobodnoga samootkrivanja i povjerenja u odnosu adolescent – roditelj. Daljnji izazov istraživačima jest primjena ovih koncepata u postojećim modelima roditeljstva, uz poštovanje spoznaje o dvosmjernosti socijalizacijskoga procesa.

Ključne riječi: roditeljstvo u adolescenciji, roditeljski nadzor, komunikacija između adolescenta i roditelja, samootkrivanje adolescenta

✉ Ana Tokić, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Studijski centar socijalnog rada, Nazorova 51,
10 000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: atokic@pravo.hr

UVOD

Literatura o razvojnoj psihologiji od sredine 20. stoljeća do danas obiluje znanstveno-istraživačkim pokušajima da se utvrde stabilne karakteristike roditelja i njihovih odgojnih postupaka na temelju kojih se mogu predvidjeti relativno stabilne karakteristike i obrasci prilagodbe kod djece. Nепrestana promjena koja se zbiva uslijed fizičkog, kognitivnog i emocionalnog razvoja djeteta, ali i roditelja, čini ovaj zadatak još izazovnijim. Obrazac odnosa roditelj – dijete u adolescenciji razlikuje se od obrasca koji je karakterističan za rano i srednje djetinjstvo.

U ovom radu bit će prikazani najutjecajniji klasični modeli roditeljstva, koji se u određenoj mjeri dotiču i isprepleću, s posebnim naglaskom na njihovoj primjenjivosti u razdoblju adolescencije. Bit će opisane njihove temeljne postavke, rezultati empirijskih provjera, njihove prednosti te naposljetku kritike koje su im upućene. Drugi dio rada posvećen je suvremenim spoznajama u ovom području, posebno oko roditeljske kontrole u adolescenciji te smjernicama koje iz njih proizlaze.

KLASIČNI MODELI RODITELJSTVA

Model roditeljskih stilova

"Majkom roditeljskih stilova" mogli bismo prozvati Dianu Baumrind (1971.), koja je svrstala osnovnoškolce s obzirom na socijalnu prilagodbu u tri grupe, a zatim istraživala kako se roditelji tih grupa djece razlikuju. Prvu grupu činila su samopouzdana, samostalna, znatiželjna, samokontrolirana i zadovoljna djeca. Njihovi su roditelji opisani kao kontrolirajući i zahtjevni, ali topli i receptivni za dječju komunikaciju. Ovu skupinu roditelja Baumrind je nazvala *autoritativnim* roditeljima. Drugu skupinu djece karakteriziralo je nezadovoljstvo, povučенost i nepovjerljivost, a njihovi su roditelji opisani kao rezervirani i kontrolirajući te nešto manje topli od ostalih roditelja. Ovaj stil roditeljstva nazvan je *autoritarnim* roditeljskim stilom. Treću skupinu činila su najmanje samopouzdana, samostalna i samokontrolirana djeca, čiji su roditelji okarakterizirani kao nekontrolirajući, nezahtjevni i relativno topli, tj. *permissive* roditelji. Smatrajući roditeljsku kontrolu vrlo važnom, Baumrind navodi kvalitativne razlike između autoritativnih i autoritarnih kontrolirajućih strategija. Dok autoritativni roditelji imaju *čvrstu kontrolu* i komuniciraju s djetetom o zahtjevima koje stavljaju pred njega, autoritarni su *restriktivni*, ali izbjegavaju razgovor o zahtjevima. U sklopu ovoga pristupa, autoritativni roditeljski stil smatra se optimalnim stilom roditeljstva i potiče se njegova široka primjena u odgoju i podizanju djece.

No i prije klasifikacije odgojnih stilova D. Baumrind, mnogi su autori pokušali utvrditi osnovne dimenzije roditeljstva kojima se mogu opisati roditeljska ponašanja, stavovi i vrijednosti, a koja su u neposrednoj vezi s razvojnim ishodima kod djeteta. Tako je Schaefer (1959.; prema Schaefer, 1965.a) faktorskom analizom psiholoških procjena roditeljskih ponašanja utvrdio postojanje dviju bipolarnih međusobno ortogonalnih dimenzija: ljubav nasuprot neprijateljstvu te autonomija nasuprot kontroli. Symonds (1939.; prema Darling i Steinberg, 1993.) također je razlikovao dvije dimenzije: prihvaćanje / odbijanje i dominacija / submisivnost. Baldwin ih je (1955.; prema Darling i Steinberg, 1993.) nazivao emocionalna toplina / neprijateljstvo i otuđenost / uključenost, Sears i sur. (1957.; prema Darling i Steinberg, 1993.) toplina i popustljivost / strogost, a Beckerov rad (1964.; prema Maccoby i Martin, 1983.) rezultirao je sljedećim dimenzijama: toplina / neprijateljstvo i restriktivnost / permisivnost. Kao što vidimo, sličnost utvrđenih dimenzija ovih autora vrlo je upečatljiva.

Maccoby i Martin (1983.) otišli su korak dalje i definirali roditeljske stilove D. Baumrind u terminima dviju dominantnih dimenzija roditeljstva, koje su nazvali *zahtjevnost* (kontrola) i *responzivnost*. Zahtjevnost se odnosi na roditeljska očekivanja, kontrolu i disciplinske mjere kojima se dijete nastoji integrirati u obiteljski kontekst, a responzivnost se odnosi na emocionalnu toplinu i stupanj podrške u odnosu s djetetom. Ovisno o stupnju izraženosti ovih dviju dimenzija, u roditeljstvu razlikuju četiri roditeljska stila smještena u četiri kvadranta određena dvjema dimenzijama: *autoritativni* (visoko na dimenziji responzivnosti i zahtjevnosti), *autoritarni* (nisko na dimenziji responzivnosti, no visoko na dimenziji zahtjevnosti), *permisivni* (visoko na dimenziji responzivnosti, a nisko na dimenziji zahtjevnosti) i *ravnodušni* (nisko i na dimenziji responzivnosti i zahtjevnosti). U terminima Seligmanovih studija naučene bespomoćnosti (1975.; prema Maccoby i Martin, 1983.), roditeljska responzivnost trebala bi pružiti djetetu osjećaj kontrole, koja bi u autoritativnim obiteljima bila usklađena s kontrolom što je roditelji imaju nad djetetom, a dvosmjerna komunikacija ima ključnu ulogu u ovom procesu. Iako su dimenzije zahtjevnosti i responzivnosti široko upotrijebljene u istraživanjima roditeljskih stilova i konceptualnim diskusijama o autoritativnosti, komunikacija je kao važna sastavnica s vremenom izbljedjela (Kerr i sur., 2003.).

Ograničenje modela roditeljskih stilova prije svega je njegova statičnost i jednosmjernan pogled na socijalizaciju u obiteljskom kontekstu, gdje roditelj "proizvodi" dijete s određenim karakteristikama, a podrazumijeva da roditelj ima isti stil sa svakim djetetom. To se vidi i iz naslova brojnih udžbenika o roditeljskim stilovima, gdje se rabe izrazi *utjecaj i učinak*

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 6 (98),
STR. 1133-1155

TOKIĆ, A.:
SUVREMENE SPOZNAJE...

roditeljskih stilova na djecu. Pritom se ne uzima u obzir da bi roditeljstvo moglo biti *razvojni proces* u kojem roditelji iskušavaju što kod pojedinoga djeteta funkcionira, a što ne. Tako Darling i Steinberg (1993.) smatraju da je roditeljski stil karakteristika roditelja (kao dio djetetove socijalne okoline), neovisna o karakteristikama osobe koja se razvija. Jedna od najnevjerojatnijih značajki literature o roditeljskim stilovima, od Diane Baumrind do danas, jest *pretpostavka da je kauzalnost poznata*. Na temelju deskriptivnih i korelacijskih studija zaključivalo se o smjeru kauzalnosti, što u logici znanosti nije opravdano.

Kao kritiku jednosmjernom pogledu na socijalizaciju Bell je (1968.) publicirao pregledni rad u kojem je doveo u pitanje jednosmjerne interpretacije koje su prevladavale u socijalizacijskim studijama. Citirao je brojna eksperimentalna istraživanja u kojima se ponašanje odraslih mijenja kao odgovor na dječja ponašanja i naglasio da se zbog toga korelacije između roditelja i djece ne bi smjele interpretirati isključivo kao efekti roditelja na dijete.

Model roditeljskoga prihvatanja i odbijanja

Dodatni prigovor roditeljskim stilovima uputio je Rohner (1986.; prema Rohner, 2004.), osvrnuvši se na njihovu kulturalnu ograničenost u predviđanju razvojnih ishoda, i to prije svega na srednju klasu zapadnoga društva. Sam pretpostavlja postojanje relevantne bipolarne dimenzije roditeljskoga ponašanja koju naziva *prihvatanje / odbijanje*, pa se na osnovi te dimenzije mogu predviđati razvojni ishodi djeteta neovisno o kulturi, spolu djeteta i roditelja, rasi i jeziku. Roditeljsko prihvatanje pritom se izražava kao toplina i ljubav, a može biti tjelesno (npr. zagrljaj) ili verbalno (npr. pohvala). Roditeljsko odbacivanje izraženo je pak kao neprijateljstvo ili agresija (tjelesno ili verbalno), indiferentnost ili zanemarivanje (tjelesna ili psihološka nedostupnost roditelja) i nediferencirano odbacivanje (subjektivni osjećaj djeteta da nije voljeno). Djeca imaju snažnu potrebu da ih roditelji prihvaćaju i vole, a izostanak takve ljubavi i pažnje manifestira se u raznim oblicima problema u ponašanju, slici o sebi, lošem školskom dostignuću, anksioznosti i nesigurnosti (Rohner i Rohner, 1980.; prema Klarin, 2006.). Međukulturalna istraživanja pokazuju da je, za razliku od roditeljskoga stila, prihvaćenost ili odbaćenost od roditelja univerzalno povezana s raznim oblicima prilagodbe pojedinaca, neovisno o kulturi, jeziku, spolu, rasi i geografskom položaju (Khaleque i Rohner, 2002.).

Ipak, bez obzira na veliku prednost Rohnerova modela u usporedbi s modelom roditeljskih stilova u pogledu njegove vanjske valjanosti, i on podliježe određenim kritikama koje se

upućuju roditeljskim stilovima. Naime, i ovdje je naglasak na zaključivanju u smjeru utjecaja roditelja na dijete, dok su individualne razlike među djecom, kao i utjecaj djeteta na roditeljsko ponašanje, u određenoj mjeri zanemareni. Nadalje, Čudina-Obradović i Obradović (2006., 273) naglašavaju kako "roditeljsko prihvaćanje / odbacivanje jasno pokazuje pogubnost utjecaja raznih oblika roditeljskog nasilja, ali ne govori ništa o tome je li za povoljne ishode odgoja dovoljna toplina i ljubav, te jesu li potrebne granice i nadzor, struktura i regulacija."

Model privrženosti

Za razliku od modela roditeljskih stilova i Rohnerova modela, model privrženosti donekle sadrži dijadni pogled na odnose. Emocionalna veza između roditelja i djeteta promatra se kao povratna veza s kontrolom ravnoteže između djetetove želje za bliskošću s roditeljem i želje za istraživanjem svijeta. Dok traje stres, djeca traže utjehu od roditelja, koji im pružaju osjećaj sigurnosti i osjećaj da će sve biti u redu (Ainsworth, 1973.; prema Vasta i sur., 1997.). Taj je mehanizam biološki utemeljen i povećava vjerojatnost preživljavanja.

Na osnovi kvalitete odnosa s roditeljima dijete već od najranije dobi kreira tzv. *unutarnje radne modele* o tome kako funkcioniraju odnosi (Bowlby, 1969.; prema Bowlby, 1982.). Stvarajući mentalne reprezentacije o dva osnovna elementa, sebi i drugim ljudima, dijete razvija određeni stil privrženosti (Ainsworth, 1973.; prema Vasta i sur., 1997.) koji vodi pojedinačne emocije, ponašanje i procesiranje informacija u njegovu daljnjem životu. Ne pružaju svi vidovi privrženosti sigurnu bazu, nego tip privrženosti ovisi o načinu na koji članovi dijade reagiraju jedno na drugo u stresnoj situaciji. Pritom je emocionalna dostupnost, a ne fizička blizina figure privrženosti, središnji segment teorije privrženosti. Roditelji sigurno privržene djece postupaju konzistentno i osjetljivo.

U adolescenciji djeca također uzimaju roditelje kao sigurnu bazu za istraživanje okoline i vraćaju se u nju u vrijeme tjeskobe, bolesti i straha (Marvin i Britner, 1999.). Formirani radni modeli određuju odabir prijatelja i kvalitetu interakcije s vršnjacima. Stvorene mentalne reprezentacije o sebi i drugim ljudima mogu biti ili pozitivne ili negativne, a ovisno o tome razlikuju se četiri tipa privrženosti u adolescentskoj i odrasloj dobi (Bartholomew i Horowitz, 1991.): *sigurna* privrženost (pozitivna slika o sebi i drugima), *zaokupljena* privrženost (negativna slika o sebi, pozitivna slika o drugima), *odbijajuća* privrženost (pozitivna slika o sebi, negativna slika o drugima) i *plašljiva* privrženost (negativna slika o sebi i drugima). Razumijevanje strategija nesigurnih tipova privrženosti

ili načina komunikacije i odgovorima na osjećaje i stres može baciti novo svjetlo na adolescentska problematična ponašanja, pa je model privrženosti u odnosu na ostale opisane modele došao korak dalje u opisivanju adolescenta kao aktivnoga činitelja u vlastitoj prilagodbi i pokušaju objašnjavanja veza između roditeljskih i vršnjačkih odnosa (Kerr i sur., 2003.).

Ipak, ograničenje modela privrženosti jest i to što se teoretičari usmjeravaju prije svega na utjecaj roditelja, dok se manje usredotočuju na studije utjecaja značajki samoga djeteta na privrženost, kao što je npr. temperament djeteta. Također, interpretacija nalaza češće ide u smjeru nesigurne privrženosti kao prediktora dječje psihopatologije (Greenberg, 1999.), a mogući obrnuti efekti dječjih karakteristika na radne modele još su neistraženi.

Dominantne dimenzije roditeljstva: konceptualna preklapanja ključnih konstrukata

Čini se da istraživanja roditeljstva iz različitih istraživačkih perspektiva pokazuju relativno visok konsenzus oko povezanosti *emocionalne dimenzije* roditeljstva, tj. podrške, topline, responzivnosti i prihvaćanja, s pozitivnom prilagodbom u adolescenciji. Čitava teorija privrženosti, od Bowlbyia nadalje, konzistentno naglašava važnost emocionalne topline i responzivnosti na djetetove potrebe za optimalni socioemocionalni razvoj osobe. Slično tome, pristup s pozicije roditeljskih stilova preferira autoritativni stil, koji, između ostaloga, karakterizira visok stupanj roditeljske podrške i topline (Maccoby i Martin, 1983.). Također, dimenzionalni je pristup rezultirao velikim brojem istraživačkih nalaza koji potvrđuju pretpostavku o pozitivnim ishodima postojanja visoke razine responzivnosti, podrške i topline u odnosu roditelja prema djetetu, odnosno adolescentu, i to u terminima visoke razine samopoštovanja, prosocijalnoga ponašanja, suosjećanja i socijalne kompetencije te niske razine agresivnosti, anksioznosti i depresije (npr. Barnes i Olson, 1985.; Laible i Carlo, 2004.; Brajša-Žganec i sur., 2000.), a Rohnerov se model potpuno temelji na pozitivnim ishodima prihvaćanja djeteta od roditelja.

Međutim, uloga roditeljske *kontrole* (zahtjevnost, strogost, restriktivnost, dominacija itd.), kao druge najprisutnije dimenzije u konceptualizaciji roditeljstva kod prilagodbe adolescenata, nešto je složenija i čini se da ovisi o vrsti kontrole (Barber, 1996.). Tako je Schaefer (1965.b) faktorskom analizom Inventara dječjih procjena roditeljskoga ponašanja dobio tri faktora: 1) prihvaćanje / odbijanje, 2) psihološku autonomiju / psihološku kontrolu i 3) čvrstu / blagu kontrolu. Pritom (Schaefer, 1965.b, 555) definira *psihološku kontrolu* kao dimenziju koja

se odnosi na "prikrivene psihološke metode kontroliranja dječjih aktivnosti i ponašanja koje ne dopuštaju djetetu da se razvije kao pojedinac neovisan o roditelju". Dimenzija *čvrste / blage* kontrole predstavlja "stupanj na kojem roditelj postavlja pravila i odredbe, postavlja granice dječjim aktivnostima te provodi postavljena pravila i granice" (Schaefer, 1965.b, 555), a kasnije se ova dimenzija naziva i *biheviornom kontrolom* (Barber, 1996.). Za razliku od biheviornalne kontrole, psihološkom se kontrolom (Barber, 1996.) manipulira i eksploatira odnos roditelj – dijete u svrhu manipulacije (uskraćivanje ljubavi i izazivanje krivnje), kritizira se dijete (izazivanje razočaranja i srama), a kontrola osobnosti je pretjerana (posesivnost, pretjerano zaštitničko ponašanje). Iako je nakon Schaefera konstrukt psihološke kontrole privremeno zanemaren i ignoriran u kontekstu istraživanja socijalizacijskoga procesa, Barber je (1996.) ponovno upozorio na njegovu važnost i na važnost distinkcije između kontrole dječjega ponašanja i kontrole dječjega psihološkog svijeta u terminima posljedica za dječju prilagodbu i mentalno zdravlje. Dok je biheviornalna kontrola povezana s mnogim pozitivnim ishodima, rigidna ili psihološka kontrola nepovoljna je za zdravu prilagodbu adolescenta. Naime, roditeljska kontrola koja uključuje intruzivnost ili izazivanje krivnje povezana je i s eksternaliziranim i s internaliziranim problemima (Barber, 1996.; Barber i sur., 1994.). Barber (1996.) smatra da rigidna kontrola negativno utječe na psihički razvoj adolescenta, ne samo zato što kvari i izrabljuje vezu roditelj – dijete nego i zato što je često praćena negativnim afektom i oduzima adolescentu osjećaj osobne kontrole. Ovdje treba istaknuti da je već i Baumrind (1971.) prepoznala ovu kvalitativnu distinkciju u vrsti zahtjevnosti roditelja koja upravo i razlikuje autoritativne roditelje od autoritarnih roditelja. Pritom njezin pojam restriktivnosti nalikuje pojmu psihološke kontrole i takav oblik kontrole karakterizira autoritarne roditelje, dok njezin pojam čvrste kontrole odgovara tzv. biheviornalnoj kontroli i karakterističan je i za autoritarne i autoritativne roditelje. Barber je (1996.) pronašao da visok stupanj psihološke kontrole konzistentno predviđa probleme internaliziranoga tipa kod adolescenata, a katkada i eksternalizirane probleme, dok je izostanak biheviornalne kontrole prediktivan primarno za eksternalizirane probleme. Longitudinalno istraživanje u Finskoj potvrdilo je ove nalaze, uz napomenu da je visoka razina biheviornalne kontrole od strane majki bila povezana sa smanjenjem razine eksternaliziranih problema kod djece u idućim mjerenjima isključivo u kombinaciji s niskom razinom psihološke kontrole (Aunola i Nurmi, 2005.).

Dimenzija psihološke kontrole roditelja posebno je važna u razdoblju adolescencije, kada dijete intenzivno teži ne-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 6 (98),
STR. 1133-1155

TOKIĆ, A.:
SUVREMENE SPOZNAJE...

zavisnosti od obitelji. Roditeljska nastojanja aktivna poticanja adolescentove težnje za nezavisnošću ohrabrivanjem njegovih osobnih izričaja te samostalnim donošenjem odluka predstavljaju dodatnu dimenziju roditeljstva, koja se u literaturi naziva *poticanje psihološke nezavisnosti* (eng. *autonomy granting*). Neki autori ovu varijablu smatraju suprotnim polom kontinuuma psihološke kontrole (Schaefer, 1965.a), dok su drugi pokazali da se radi o distinktivnim konstruktima te da odsutnost poticanja nezavisnosti ne znači automatski prisutnost psihološke kontrole i obrnuto (Silk i sur., 2003.). Štoviše, pokazalo se da su ti faktori relativno nisko povezani te je depresivne i anksiozne probleme kod adolescenata bolje predviđala prisutnost psihološke kontrole nego odsutnost aktivna poticanja nezavisnosti.

Baumrind (2005.) smatra kako je psihološka kontrola konceptualno nejasan konstrukt, što se odražava na operacionalnoj razini u nedovoljnom preklapanju različitih mjernih instrumenata psihološke kontrole. Slično tome, na nedovoljnu jasnoću pojmova upućuje i definicija psihološke kontrole (Barber i sur., 2005., 7) kao "roditeljskih ponašanja koja nisu odgovarajuća emocionalnim i psihološkim potrebama djeteta (eng. *nonresponsive*) i guše njegovo nezavisno izražavanje i autonomiju". Naime, ovdje se psihološka kontrola opisuje terminom "responzivnosti", koji je pak u prethodnim konceptualizacijama (npr. Maccoby i Martin, 1983.) bliži emocionalnoj dimenziji roditeljstva.

Čini se da ni konceptualizacija bihevioralne kontrole u literaturi nije sasvim jasna. Integracijom postojećih istraživanja, Shek (2006.) navodi pet proučavanih aspekata roditeljske bihevioralne kontrole: roditeljsko znanje, roditeljska očekivanja (pravila i očekivanja od djeteta), roditeljski nadzor (nadgledanje i praćenje djeteta), roditeljska disciplina (nagrađivanje i kažnjavanje djeteta s obzirom na očekivanja) i globalna roditeljska kontrola. Aunola i Nurmi (2005.) također upozoravaju na veliku raznolikost operacionalizacija bihevioralne kontrole u literaturi (nadzor, znanje, supervizija, zahtjevnost, postavljanje granica, zahtijevanje zrelosti, pa čak i restriktivna, snažna i kažnjavajuća kontrola).

Model direktne roditeljske kontrole, roditeljski nadzor i reinterpetacija istraživačkih nalaza

Pitanjem roditeljske kontrole intenzivno su se bavili pristaše modela direktne roditeljske kontrole i njihovi kritičari. Osnovna pretpostavka u podlozi ovoga modela jest da roditelji trebaju kontrolirati ponašanje svojih adolescenata i da će svoj utjecaj provesti kroz direktnu roditeljsku superviziju i kontrolu adolescenta, njegovih aktivnosti i vršnjačkih veza (npr. Wells i

Rankin, 1988.; Leiber i Wacker, 1997.). Kriterijske varijable kod provjere ovoga modela uglavnom su delinkvencija, uživanje droga i drugi problemi u ponašanju. Pritom najčešću operacionalizaciju roditeljske kontrole u sklopu ovoga modela predstavlja *roditeljski nadzor* (eng. *parental monitoring*).

Roditeljski nadzor, kako ga definiraju Dishion i McMahon (1998., 61), predstavlja "set međusobno povezanih roditeljskih ponašanja koja uključuju pozornost i praćenje djetetovih prebivanja, aktivnosti i prilagodbe", a širok spektar različitih istraživanja, rezultati kojega upućuju na pozitivnu povezanost roditeljskoga nadzora i adolescentske prilagodbe, čini vjerojatnost alternativne hipoteze minimalnom. Tako je utvrđeno da su slabo nadzirani adolescenti skloniji pušenju (Raboteg-Šarić, 2002.), povećanju učestalosti pušenja tijekom vremena (Biglan i sur., 1995.), konzumiranju alkohola (Steinberg i sur., 1994.; Raboteg-Šarić, 2002.), uzimanju droga (Steinberg i sur., 1994.; Raboteg-Šarić, 2002.), druženju s devijantnim prijateljima (Nebbitt i sur., 2007.), češćem stupanju u spolne odnose (Jacobson i Crockett, 2000.), rizičnom seksualnom ponašanju (Romer i sur., 1994.), slabijem školskom uspjehu (Jacobson i Crockett, 2000.; Raboteg-Šarić i sur., 2002.), problematičnom ponašanju u školi i devijantnom ponašanju (Jacobson i Crockett, 2000.; Raboteg-Šarić, 2002.), problemima vezanim uz anksioznost i depresivnost (Jacobson i Crockett, 2000.), nižem samoopoštovanju (Bush i sur., 2002.) itd. Na temelju dobivenih nalaza doneseni su zaključci da roditelji moraju dati djeci set pravila o tome kamo smiju ići, s kim se smiju družiti i kada moraju doći kući, pratiti i kontrolirati poštivanje tih pravila te poduzimati djelotvorne disciplinske akcije ako se pravila ne poštuju (Snyder i Patterson, 1987.).

Stattin i Kerr (2000.; Kerr i Stattin, 2000.) doveli su u pitanje značenje tih nalaza, uputivši kritike dotadašnjoj koncepciji roditeljskoga nadzora. Prvi se odnosi na činjenicu da su roditelji rijetko izravno prisutni kad su adolescenti izvan kuće, što znači da je direktni nadzor najčešće nemoguć. Druga se kritika odnosi na operacionalizaciju roditeljskoga nadzora. Naime, iako je *nadzor* konceptualiziran kao praćenje i nadziranje što su akcije, gotovo je univerzalno operacionaliziran kao *znanje*, što ne predstavlja akciju nego ishod. Tako interpretacija svih dobivenih nalaza u istraživanjima roditeljskoga nadzora počiva na neprovjerenj pretpostavci da je posjedovanje *znanja* o adolescentu upravo rezultat praćenja i nadziranja adolescenta. Neadekvatnost operacionalizacije roditeljskoga nadzora u istraživanjima može se primijetiti na primjeru najšire rabljene skale roditeljskoga nadzora (*The Parental Monitoring Scale*; Brown i sur., 1993.), gdje se procjenjuje

koliko roditelji zaista znaju: tko su djetetovi prijatelji, kamo izlazi u noćni život, na što troši novac, kako provodi slobodno vrijeme i kamo ide nakon škole. Umjesto objašnjenja povezanosti roditeljskoga znanja i adolescentske prilagodbe, koje se oslanja na roditeljsku aktivnost praćenja, nadziranja i kontrole adolescenta te pravodobne reakcije kod uočavanja opasnosti, Kerr i Stattin (2000; Stattin i Kerr, 2000.) nude alternativno objašnjenje za povezanost znanja o djetetu i prilagodbe djeteta, naglašavajući da ako djeca nisu voljna podijeliti s roditeljima informaciju, roditeljski su naponi uzaludni. Distinktivno su operacionalizirali tri možebitna izvora roditeljskoga znanja o adolescentu: (1) djetetovo slobodno samootkrivanje, (2) roditeljsko traženje informacija i (3) roditeljska kontrola. *Djetetovo slobodno samootkrivanje* predstavlja spontano djetetovo otkrivanje informacija o sebi (primjer čestice: Ako odeš u noćni izlazak, pričaš li poslije roditeljima što se događalo te večeri?). *Roditeljsko traženje informacija* odnosi se na prikupljanje informacija o djetetovim aktivnostima ispitujući djecu i razgovarajući s njihovim prijateljima i roditeljima njihovih prijatelja (primjer čestice: U posljednjih mjesec dana jesu li tvoji roditelji razgovarali s roditeljima tvojih prijatelja?). *Roditeljska kontrola* predstavlja ograničavanje slobode adolescenta da ode kamo želi i dođe kad želi bez traženja dopuštenja ili kasnijeg objašnjavanja gdje je bio i što je radio (primjer čestice: Moraš li roditelje pitati za dopuštenje da bi ostao/lavani do kasna preko tjedna?). Utvrđeno je da roditelji dobivaju najviše informacija o dnevnim aktivnostima adolescenata njihovim spontanim i slobodnim *samootkrivanjem* (Kerr i Stattin, 2000.; Stattin i Kerr, 2000.), dok su roditeljska aktivna nastojanja da dođu do informacija bila tek blago povezana s njihovim znanjem. Adolescenti koji govore roditeljima mnogo o svojim aktivnostima pokazali su se bolje prilagođenima od onih koji su strogo kontrolirani od strane roditelja, i to na većem broju mjera prilagodbe: uključenost u antisocijalna ponašanja, prilagođenost u školi, depresivno raspoloženje, samopouzdanje, kvaliteta odnosa s roditeljima, veze s nepriлагоđenim prijateljima. Roditeljska nastojanja u manjoj su mjeri bila povezana s navedenim indikatorima prilagodbe, a katkada i u suprotnom smjeru. Tako su roditeljske strategije direktne kontrole u korelaciji s osjećajem adolescenata da su *pretjerano kontrolirani*, što je pak u korelaciji s mjerama loše prilagodbe.

Time su upozorili na veliku važnost komunikacije i adolescentova slobodnog samootkrivanja roditeljima u domeni koja se dotad smatrala roditeljskom kontrolom. No ipak, čini se da nisu sasvim besprijekorno definirali i operacionalizirali

varijable kojima su se koristili. Tako npr. nisu uzeli u obzir da roditeljsko traženje informacija od djece i o djeci može biti različite naravi, pa su u skladu s tim vrlo vjerojatno različiti i ishodi. Tako ono može biti intruzivno i nametljivo (postavljanje "policijskih" pitanja adolescentu, "špijuniranje") ili pak dobrohotno i nenametljivo pokazivanje interesa za dijete (postavljanje pitanja otvorenoga tipa, provođenje zajedničkih aktivnosti izvan kuće itd.).

Istraživanja koja su uslijedila u velikom su broju prihvatila kritiku Stattina i Kerrove preimenovavši skalu roditeljskoga nadzora u skalu roditeljskoga znanja (Finkenauer i sur., 2005.; Darling i sur., 2006.; Soenens i sur., 2006.; Cottrell i sur., 2007.), pokušajima konstrukcije novih skala roditeljskoga nadzora koje bi u većoj mjeri uključivale roditeljsku aktivnost (Shek, 2006; Cottrell i sur., 2007.) i naglašavanjem važnosti istraživanja samootkrivanja adolescenata kao izvora roditeljskoga znanja (Soenens i sur., 2006.; Smetana i sur., 2006.). U zadnje vrijeme spoznaja o neadekvatnoj operacionalizaciji roditeljskoga nadzora prisutna je i među hrvatskim istraživačima roditeljskih odgojnih postupaka. Tako Raboteg-Šarić i Pećnik (2006., 969) u opisu rezultata istraživanja s oprezom rabe naziv nadzor, a rezultate na skali roditeljskoga nadzora opisuju u terminima "znanja o tome što se događa u životu njihove djece".

Relativno značenje koncepta roditeljskoga nadzora objasnili su Riley i Steinberg (2004.) govoreći o optimalnom roditeljskom nadzoru kao kompleksnom procesu koji se kvalitativno mijenja u funkciji djetetove dobi (Tablica 1). Tako s ulaskom djeteta u razdoblje adolescencije direktna roditeljska kontrola, koja je esencijalna u dojenačkoj dobi, postaje u razdoblju adolescencije kontraproduktivna. Efikasan nadzor postiže se raspravom i razgovorom, a dijete dobrovoljno govori roditelju o svojim aktivnostima, osjećajima i brigama. Uz podršku roditelja, dijete preuzima sve veću odgovornost i nadzor nad svojim ponašanjem.

● **TABLICA 1**
Razvojne promjene u efikasnom roditeljskom nadzoru djece (Riley i Steinberg, 2004.)

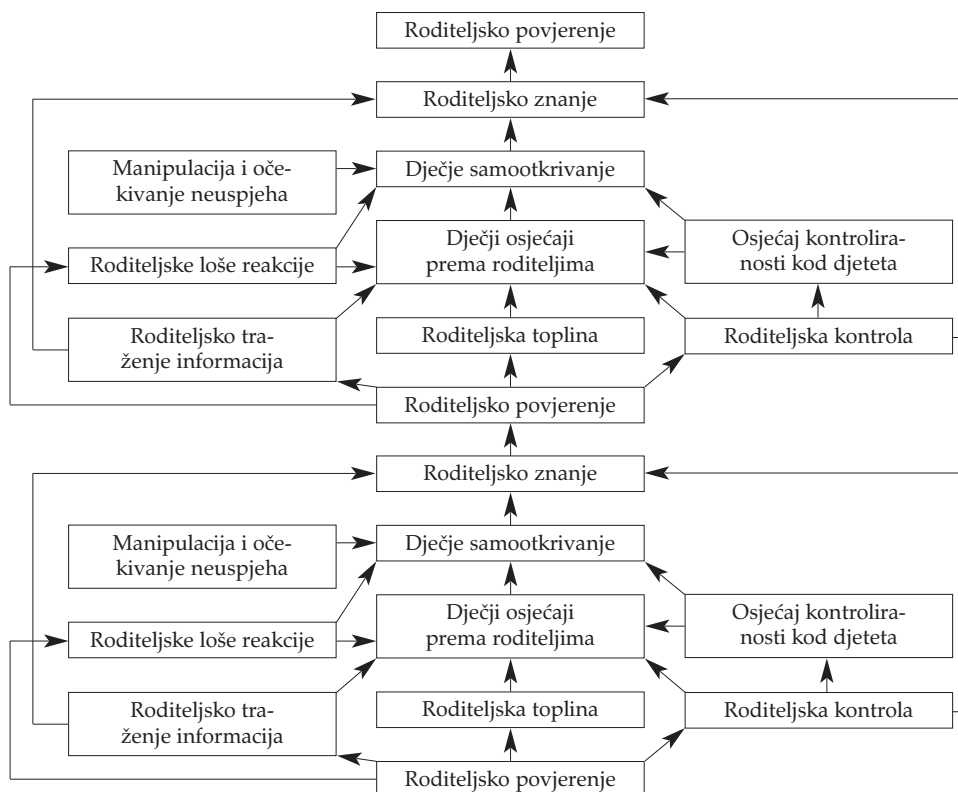
Rano djetinjstvo	Srednje djetinjstvo	Adolescencija
Direktna kontrola djeteta	Pravila ponašanja. Nadzor iz daljine. Povećava se samostalnost i samoregulacija. Usklađivanje aktivnosti s roditeljem.	Dobrovoljno samootkrivanje djeteta roditeljima.
Roditelj strukturira okolinu		Roditelj sve više nadzire dijete kroz raspravu. Dijete vježba samoregulaciju uz roditeljevu podršku.
Aktivnosti roditelja i djeteta su sinkronizirane	Objašnjavanje razloga za određena pravila dovodi do dječje internalizacije roditeljskih vrijednosti.	Adolescent preuzima kontrolu nad svojim svakodnevnim ponašanjem.

NOVIJA ISTRAŽIVANJA I MODELI RODITELJSTVA

Model dvosmjerne, tekuće komunikacije i kontrolnih procesa u obitelji

Iz kritike dotadašnjih modela, a posebno kritike koncepta roditeljskoga nadzora i modela direktne roditeljske kontrole, Kerr i sur. (2003.) razvili su novi model (slika 1) koji počiva na nekoliko temeljnih pretpostavki. *Veze roditelj – dijete dvosmjerne su*, a adolescenti nisu pasivni objekti utjecaja važnih ljudi u njihovu životu, nego su aktivna bića koja biraju s kim će provoditi vrijeme te izazivaju određene reakcije drugih ljudi. Nadalje, odnosi s roditeljima nisu samo povezani s prilagodbom nego su oni i sami po sebi *indikator prilaogodbe*. Naglašavaju da su *odnosi s roditeljima i vršnjacima povezani* i tako da će oblik i kvaliteta odnosa s roditeljima odrediti kontekst vršnjaka koji adolescent bira, a taj će izbor opet izazvati reakcije roditelja koje će pak utjecati na odnos adolescent – roditelj.

● SLIKA 1
Model dvosmjerne, tekuće komunikacije i kontrolnih procesa u obitelji (Kerr i sur., 2003.)

Ono što se zna o djeci koja se samootkrivaju jest da njihovi roditelji rijetko reaguju negativno (sa sarkazmom, prosudbom, ismijavanjem) na njihovo spontano samootkrivanje, ne osjećaju da ih roditelji pretjerano kontroliraju (Kerr i Stattin, 2000.), očekuju uspjeh na teškim zadacima i nisu manipulativni (ne u-

laze u interakciju s ljudima na prevarantski, manipulativan način, dok oni samozatajni češće očekuju neuspjeh i skloni su biti manipulativni) (Kerr i sur., 2003.). Nadalje, ova djeca imaju niske rezultate na mjerama depresije, visoko samopoštovanje te visoke rezultate na samoprocjeni *topljih osjećaja prema roditeljima* (Kerr i Stattin, 2000.). Prema modelu, dječje samootkrivanje opskrbljuje roditelje znanjem, a roditelji koji znaju mnogo o djetetu ujedno imaju i više *povjerenja* u dijete (Kerr i sur., 1999.). Povjerljivi roditelji zauzvrat ne reagiraju negativno na samootkrivanje adolescenta, dok su nepovjerljivi roditelji tome skloni. Model pretpostavlja da roditeljsko povjerenje utječe na način kako će se odnositi i komunicirati s adolescentom u budućnosti, a to pak opet utječe na adolescentovu volju za samootkrivanjem. Dakle, ovaj je proces *dvosmjernan*, u smislu da roditelji djeluju, djeca reagiraju i zatim roditelji ponovno reagiraju. Pritom su negativne emocije prema roditeljima i osjećaj pretjerane kontroliranosti važne veze u ovom lancu akcija i reakcija. Kasnija istraživanja potvrdila su da su razni indikatori roditeljske kontrole negativno povezani s međusobnim povjerenjem roditelja i djece (Shek, 2006.). Osim roditeljskoga povjerenja u adolescenta, i povjerenje adolescenta u roditelja značajno predviđa stupanj samootkrivanja (Smetana i sur., 2006.).

Aktivna uloga adolescenta u odnosu roditelj – dijete

Djetetova se aktivnost u određenoj mjeri zanemaruje u klasičnim modelima roditeljstva. Isto tako, kad se u svakodnevnom životu govori o neadekvatnoj prilagodbi nekog adolescenta, posebno ako je riječ o problemima eksternaliziranoga tipa, uobičajena reakcija okoline jest okrivljavanje roditelja da su nešto pogrešno učinili ili propustili učiniti, dok se mogući utjecaj djetetovih konativnih karakteristika ignorira. Naime, nije sasvim opravdano donositi takve zaključke o isključivo jednosmjernom utjecaju s obzirom na postojanje empirijskih nalaza da roditelji reagiraju na osobine svoje djece već od najranijega djetinjstva, što se nastavlja i u adolescenciji (Bell, 1968.; Maccoby, 1992.).

Nasuprot jednosmjernim modelima socijalizacije, kojih je najekstremniji oblik model "socijalnog oblikovanja" (eng. Social Mold; Hartup, 1978.; prema Kuczynski, 2003.) koji pretpostavlja da se dijete pasivno oblikuje pod utjecajem roditelja, modeli dvosmjerne kauzalnosti (Sameroff, 1975.; Becvar i Becvar, 1988.; Maturana, 1978.; Belsky, 1984.; Bronfenbrenner, 1979.; Riegel, 1976.; svi prema Kuczynski, 2003.; Kuczynski i Parkin, u tisku) pretpostavljaju neki oblik dvosmjernog utjecaja roditelj – dijete i dijete – roditelj, a odnos roditelj – dijete shvaća se kao dugoročni kontekst odvijanja raznih procesa vezanih uz interakciju roditelja i djeteta.

Mogućnost alternativnoga smjera kauzalnosti, tj. mogućnost da roditeljska ponašanja mogu biti reakcije na prilagodbu adolescenta, Kerr i Stattin (2003.; Kerr i sur., 2008.) ispitali su longitudinalnim istraživanjem uz sljedeću racionalu: ako je roditeljstvo reakcija na delinkvenciju, onda će delinkvencija izmjerena u prvoj točki mjerenja predviđati elemente roditeljstva u drugoj točki mjerenja i nakon kontrole elemenata roditeljstva u prvoj točki mjerenja. Rezultati su pokazali da je ranija delinkvencija povezana s promjenom u roditeljskom ponašanju između dva mjerenja, i to u smjeru smanjenja roditeljske kontrole i emocionalne podrške tijekom vremena te povećanja učestalosti negativnih reakcija na komunikaciju. S druge strane, roditeljsko ponašanje nije predviđalo promjene u delinkvenciji kroz vrijeme. Čini se da su roditelji zapravo *zastrašeni* problematičnim adolescentima, pa se boje da bi njihovi pokušaji kontrole i postavljena pitanja mogli produbiti sukobe (Kerr i Stattin, 2003.). O sve većoj popustljivosti roditelja agresivne djece govorio je već i Olweus (1980.; prema Maccoby i Martin, 1983.), ali je te promjene objašnjavao adaptacijom na agresiju i povećanjem raspona tolerancije.

Iako se slažu da je najjači prediktor adolescentskoga problematičnog ponašanja znanje roditelja o njegovim aktivnostima te da roditeljsko znanje predstavlja rezultat akcije i roditelja koji aktivno traže znanje i djece koja su ga spremna dati, Fletcher i sur. (2004.) usredotočuju se prije svega na ulogu roditelja kao aktivnih socijalizatora adolescenata i izražavaju "zabrinutost da bi se nalazi Stattina i Kerrove mogli interpretirati kao da roditeljski pokušaji nadzora i kontrole djece imaju relativno malo utjecaja na to hoće li ponašanje djeteta biti problematično" (Fletcher i sur., 2004., 782). Pritom se pozivaju na opsežnu literaturu o utvrđenoj pozitivnoj povezanosti roditeljskoga nadzora i tipova problematičnoga ponašanja, ali ovaj prigovor gubi na snazi u kontekstu utvrđene pogrešne operacionalizacije roditeljskoga nadzora. U vlastitoj studiji utvrdili su da je roditeljska kontrola, osim indirektno preko roditeljskog znanja, i direktno povezana s problematičnim ponašanjem adolescenata, pa zaključuju da nisu svi efekti roditeljske kontrole objašnjeni roditeljskim znanjem, odnosno dječjim slobodnim samootkrivanjem (Fletcher i sur., 2004.). No ovdje treba naglasiti da krossekcijaska priroda njihova istraživanja zapravo onemogućuje da se pouzdano utvrdi je li pronađena povezanost roditeljske kontrole i problematičnoga ponašanja adolescenata rezultat utjecaja roditeljskoga ponašanja na ponašanje djeteta ili obrnuto. U pogledu aktivne uloge adolescenata, Fletcher i sur. (2004.) smatraju da Stattin i Kerr na neki način ignoriraju mogućnost da je adolescentsko spontano samootkrivanje roditeljima u određenoj mjeri pod utjecajem nekih roditeljskih ponašanja, jer bi

djeca koja imaju pozitivne odnose s roditeljima trebala biti i sklonija samootkrivanju informacija, a takvi pozitivni odnosi roditelja i djece češći su u obiteljima gdje su roditelji topli i suportivni u interakcijama sa svojom djecom. Ovu pretpostavku treba razmotriti u idućim studijama.

U prilog aktivnoj ulozi adolescenta u formiranju obiteljskih odnosa ide i nalaz da i adolescenti, a ne samo roditelji, imaju važnu ulogu u stvaranju demokratske obiteljske klime, koja podrazumijeva sudjelovanje adolescenta u donošenju obiteljskih odluka (Persson i sur., 2004.). Pritom su se kao najznačajniji prediktori demokratske klime pokazali roditeljska toplina, roditeljsko povjerenje te otvorenost adolescenta za komunikaciju. Čini se da uz roditeljsku toplinu i povjerenje, informacije koje adolescenti pružaju o sebi i o svojim aktivnostima u slobodnom samootkrivanju grade temelje za pozitivan odnos koji omogućuje uspostavu demokratske klime u obitelji. Naime, sasvim je razumljivo da je za razmatranje djetetovih ideja prilikom donošenja važnih odluka potrebno roditeljsko povjerenje u informacije koje ono donosi, no da bi se razmjena ideja i ostvarila, nužan je preduvjet da je dijete spremno podijeliti iskustvo i mišljenje s roditeljem. Iz navedenoga proizlazi da je odgovarajuća komunikacija između roditelja i adolescenta ključan čimbenik u njihovu međusobnom odnosu.

KOMUNIKACIJA IZMEĐU RODITELJA I ADOLESCENATA

Važnost komunikacije u obiteljskom kontekstu potvrđena je u velikom broju istraživanja, gdje je dobra komunikacija predviđala pozitivne ishode obitelji na brojnim kriterijima. Tako je utvrđeno da članovi obitelji s boljom komunikacijom roditelj – adolescent daju više procjene na mjerama obiteljske kohezije, prilagođenosti i zadovoljstvu svojom obitelji (Barnes i Olson, 1985.). Naime, pozitivna komunikacija, koja se zasniva na aktivnom slušanju, empatiji i poštovanju, omogućuje članovima obitelji da izraze svoje potrebe (White, 2000.). U otvorenoj komunikaciji pojedinci mogu razumjeti i tuđe potrebe, pružiti podršku i spriječiti nesporazume, mogu raspravljati o svojim mislima i osjećajima bez straha od odbijanja ili ismijavanja (Dickerson i Crase, 2005.), obiteljska pravila i uloge mnogo su fleksibilnije i može se o njima pregovarati.

Otvorena komunikacija unutar obitelji povezana je s većom sposobnošću suočavanja sa stresom i poželjnim ponašanjima adolescenata (Marta, 1997.). Pregledom istraživanja u području neprilagođena ponašanja, Berger-Sæther (2007.) zaključuje da odnos s roditeljima ima ključnu ulogu u prevenciji konzumiranja droga, što bi u velikoj mjeri mogla biti zasluga odgovarajuće komunikacije u obitelji (Anderson i Henry, 1994.). Otvorenom komunikacijom omogućeno je ost-

varivanje uloge roditelja u prenošenju moralnog autoriteta, što može inhibirati eventualno djetetovo uključivanje u aktivnosti povezane s uživanjem droga (Kafka i London, 1991.). Adolescenti se pritom moraju osjećati sigurni da neće biti ismijani i kažnjeni. Otvorenom komunikacijom roditelji šalju poruku da im je stalo do djeteta i da poštuju njegovo mišljenje i osjećaje. Tako će i dijete biti sklonije poštovati moralne vrijednosti svojih roditelja i biti iskreno oko eksperimentiranja s opojnim sredstvima. Tom objašnjenju ide u prilog i nalaz da učestalija komunikacija povećava vjerojatnost zajedničkih vrijednosti roditelja i adolescenata (Coleman, 1997.). Roditelji koji komuniciraju efikasnije sposobniji su prenijeti svoje vrijednosti i uvjerenja adolescentima (Small i Eastman, 1991.), a adolescenti koji percipiraju svoje roditelje responzivnijima češće će i zatražiti roditeljski savjet (Bednar i Fisher, 2003.).

Važno je naglasiti da adolescenti nisu podjednako spremni razgovarati s roditeljima o svim temama niti su podjednako otvoreni prema razgovoru s majkom, odnosno ocem. Youniss i Smollar (1985.; prema Smetana i sur., 2006.) pronašli su da i dječaci i djevojčice govore i majkama i očevima o školi, budućim planovima i socijalnim pitanjima, ali ne komuniciraju o temama kao što je "hodanje", a povjeravaju se više majkama nego očevima. Slično tome, Hawkins i sur. (2006.) pokazali su da majke češće razgovaraju s adolescentima o socijalnom životu i problemima od očeva, ali su najčešće teme razgovora ipak ocjene i škola. Pritom se adolescentice nešto više otkrivaju majkama nego očevima, a adolescenti podjednako i majkama i očevima (Noller i Callan, 1990.). Komunikacija s roditeljima o seksualnosti je minimalna (Fitzharris i Werner-Wilson, 2004.), uglavnom se svodi na razgovore o tjelesnom razvoju i socijalnim temama te zaštiti i spolno prenosivim bolestima, a teme seksualnog iskustva rijetko se pokreću i adolescenti ih smatraju strogo privatnima (Rosenthal i Feldman, 1999.).

Smetana i sur. (2006.) navode četiri razloga zbog kojih adolescenti mogu odlučiti otkriti roditeljima informacije o sebi i svom životu ili ih zadržati kao tajnu: 1) pokušaji pridobivanja moći ili manipulacije roditeljima, 2) izbjegavanje neodobravanja i negodovanja (Marshall i sur., 2005.), 3) postizanje autonomije (Finkenauer i sur., 2002.; Marshall i sur., 2005.), 4) viđenje nekih aspekata svoga ponašanja kao privatnih ili neprikladnih za otkrivanje roditeljima (Rosenthal i Feldman, 1999.). U skladu s navedenim motivima, istraživanja pokazuju da se adolescenti češće i više samootkrivaju prijateljima nego roditeljima (Papini i sur., 1988.). Unatoč tome, postoji tendencija da roditelji prilično optimistično u usporedbi sa samim adolescentom vide ili barem procjenjuju različite aspekte njihova međusobnog odnosa, pa tako i kvalitetu komunikacije (npr. Barnes i Olson, 1985.). Spomenuti fenomen Fitz-

ZAKLJUČAK

harris i Werner-Wilson (2004.) nazivaju *Rašomonski efekt*, prema filmu *Rašomonu* koji je ilustrirao da je interpretacija događaja inherentno subjektivno iskustvo. Zbog toga je u istraživanjima bilo kojeg aspekta odnosa roditelj – adolescent od izvanredne važnosti prikupiti podatke od oba člana dijade, kako bi se dobio sveobuhvatniji uvid.

Istraživački nalazi proizašli iz klasičnih modela roditeljstva konzistentno upućuju na pozitivnu povezanost roditeljskoga prihvaćanja, podrške, privrženosti te responzivnosti s različitim indikatorima adolescentske prilagodbe. Slično tome, odbacivanje od strane roditelja predviđa pojavu raznih problema kod adolescenata. Istraživanja pokazuju i da su roditeljska ponašanja usmjerena psihološkoj kontroli adolescentove osobnosti i aktivnosti povezana s raznim oblicima neprilagođenosti, posebno onima internaliziranog tipa. Što se tiče bihevioralne kontrole u razdoblju adolescencije, interpretacija nalaza, posebice kad je riječ o operacionalizaciji kontrole mjerama roditeljskoga nadzora (Stattin i Kerr, 2000.), nije sasvim jasna. Naime, nesklad konceptualizacije i operacionalizacije konstrukata otežava donošenje jasnih zaključaka. Potrebna je sustavna i sveobuhvatna metaanaliza koja bi: 1) razgraničila pojmove i konstrukte koji opisuju roditeljska ponašanja te ih 2) dovela u vezu s raznim indikatorima prilagodbe adolescenata, vodeći pritom računa o individualnim razlikama roditelja i adolescenata, spolu, kulturi, religiji i ostalim relevantnim karakteristikama pojedinaca.

Novija istraživanja i modeli roditeljstva u razdoblju adolescencije (Kerr i Stattin, 2000., Riley i Steinberg, 2004., Kerr i sur., 2003.) upućuju na aktivnu ulogu samog adolescenta u socijalizacijskom procesu, pa se naglasak s direktnih kontrolirajućih strategija roditeljstva prebacuje na važnost komunikacije, samootkrivanja i povjerenja u odnosu adolescent – roditelj. Krug istraživača koji su se bavili komunikacijom u obitelji već je i prije prepoznao važnost otvorenosti komunikacijskih kanala roditelj – adolescent u socijalizacijskom procesu. Konstrukti pozitivne i otvorene komunikacije u bliskoj su vezi s konceptima povjerenja i samootkrivanja. Daljnji izazov istraživačima jest uklopiti ove koncepte u postojeće modele roditeljstva, uz poštovanje aktivne uloge adolescenta i dvosmjernosti socijalizacijskoga procesa. Treba ustanoviti što je u podlozi dječjega samootkrivanja i zbog čega je ono povezano s brojnim oblicima prilagodbe, koju ulogu ima povjerenje u tom procesu te što roditelji mogu učiniti da "podignu" djecu koja će moći s njima slobodno komunicirati. Pritom je važno imati na umu da se obrasci proučavane interakcije mogu vrlo razlikovati ovisno o spolu djeteta i roditelja, njihovu kulturnom okruženju i osobnim karakteristikama.

LITERATURA

- Anderson, A. R., Henry, C. S. (1994.), Family system characteristics and parental behaviors as predictors of adolescent substance use. *Adolescence*, 29 (114): 405-442.
- Aunola, K., Nurmi, J. E. (2005.), The role of parenting styles in children's problem behavior. *Child Development*, 76 (6): 1144-1159.
- Barber, B. K. (1996.), Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development*, 67: 3296-3319.
- Barber, B. K., Maughan, S. L., Olsen, J. A. (2005.), Patterns of parenting across adolescence. *New Directions for Child and Adolescent Development. Wiley Periodicals*, 108: 5-16.
- Barber, B. K., Olsen, J. E., Shagle, S. C. (1994.), Associations between parental psychological and behavioral control and youth internalized and externalized behaviors. *Child Development*, 65: 1120-1136.
- Barnes, H. L., Olson, D. H. (1985.), Parent-adolescent communication and the Circumplex model. *Child Development*, 56: 438-447.
- Bartholomew, K., Horowitz, L. M. (1991.), Attachment styles among young adults: a test of four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61: 226-244.
- Baumrind, D. (1971.), Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monograph*, 4 (1): 1-103.
- Baumrind, D. (2005.), Patterns of parental authority and adolescent autonomy. *New Directions for Child and Adolescent Development. Wiley Periodicals*, 108: 61-69.
- Bednar, D. E., Fisher, T. D. (2003.), Peer referencing in adolescent decision making as a function of perceived parenting style. *Adolescence*, 35 (152): 607-621.
- Bell, R. Q. (1968.), A reinterpretation of the direction of effects in studies of socialization. *Psychological Review*, 75 (2): 81-95.
- Berger Sæther, M. (2007.), Parenting – an element in drug prevention. U: M. Daly (ur.), *Parenting in contemporary Europe: a positive approach* (str. 103-111), Strasbourg Cedex, Council of Europe Publishing.
- Biglan, A., Duncan, T. E., Ary, D. V., Smolkowski, K. (1995.), Peer and parental influences on adolescent tobacco use. *Journal of Behavioral Medicine*, 18 (4): 315-330.
- Bowlby, J. (1982.), *Attachment and Loss*, (1). London: Hogarth Press.
- Brajša-Žganec, A., Raboteg-Šarić, Z., Franc, R. (2000.), Dimenzije samopojmanja djece u odnosu na opaženu socijalnu podršku iz različitih izvora. *Društvena istraživanja*, 6 (50): 897-912.
- Brown, B. B., Lamborn, S. L., Mounts, N. S., Steinberg, L. (1993.), Parenting practices and peer group affiliation in adolescence. *Child Development*, 64: 467-482.
- Bush, K. R., Peterson, G. W., Cobas, J. A., Supple, A. J. (2002.), Adolescents' perceptions of parental behaviors as predictors of adolescent self-esteem in Mainland China. *Sociological Inquiry*, 72 (4): 503-526.
- Coleman, J. C. (1997.), The parenting of adolescents in Britain today. *Children and Society*, 11: 44-52.
- Cottrell, S. A., Branstetter, S., Cottrell, L., Harris, C. V., Rishel, C., Stanton, B. F. (2007.), Development and validation of a parental mo-

monitoring instrument: measuring how parents monitor adolescents' activities and risk behaviors. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 15 (4): 328-335.

Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006.), *Psihologija braka i obitelji*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Darling, N., Cumsille, P., Caldwell, L. L., Dowdy, B. (2006.), Predictors of adolescents' disclosure to parents and perceived parental knowledge: between- and within-person differences. *Journal of Youth and Adolescence*, 35 (4): 667-678.

Darling, N., Steinberg, L. (1993.), Parenting style as context: an integrative model. *Psychological Bulletin*, 113 (3): 487-496.

Dickerson, A. D., Crase, S. J. (2005.), Parent-Adolescent Relationships: The Influence of Multi-Family Therapy Group on Communication and Closeness. *American Journal of Family Therapy*, 33 (1): 45-59.

Dishion, T. J., McMahon, R. J. (1998.), Parental monitoring and the prevention of child and adolescent problem behavior. A conceptual and empirical formulation. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 1: 61-75.

Finkenauer, C., Engels, R. C. M. E., Meeus, W. (2002.), Keeping secrets from parents: Advantages and disadvantages of secrecy in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 2: 123-136.

Finkenauer, C., Frijns, T., Engels, R. C. M. E., Kerkhof, P. (2005.), Perceiving concealment in relationships between parents and adolescents: Links with parental behavior. *Personal Relationships*, 12: 387-406.

Fitzharris, J. L., Werner-Wilson, R. J. (2004.), Multiple perspectives of parent-adolescent sexuality communication: Phenomenological description of a Rashoman effect. *American Journal of Family Therapy*, 32 (4): 273-288.

Fletcher, A. C., Steinberg, L., Williams-Wheeler, M. (2004.), Parental Influences on Adolescent Problem Behavior: Revisiting Stattin and Kerr. *Child Development*, 75 (3): 781-796.

Greenberg, M. T. (1999.), Attachment and psychopathology in childhood. U: J. Cassidy i P. R. Shaver (ur.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (str. 469-496), New York, Guilford Press.

Hawkins, D. N., Amato, P. R., King, V. (2006.), Parent-Adolescent Involvement: The Relative Influence of Parent Gender and Residence. *Journal of Marriage and Family*, 68 (1): 125-136.

Jacobson, K. C., Crockett, L. J. (2000.). Parental monitoring and adolescent adjustment: an ecological perspective. *Journal of Research on Adolescence*, 10 (1): 65-97.

Kafka, R. R., London, P. (1991.), Communication in relationships and adolescent substance use: The influence of parents and friends. *Adolescence*, 26 (103): 587-598.

Kerr, M., Stattin, H. (2000.), What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further Support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology*, 36 (3): 366-380.

Kerr, M., Stattin, H. (2003.), Parenting of Adolescents: Action or Reaction? U: A. C. Crouter i A. Booth (ur.), *Children's influence on family dynamics: The neglected side of family relationships*. (str. 121-151), Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Kerr, M., Stattin, H., Biesecker, G., Ferrer-Wreder, L. (2003.), Relationships with Parents and Peers in Adolescence. U: R. M. Lerner, M. A. Easterbrooks, J. Mistry, (ur.), *Handbook of Psychology, Vol. 6: Developmental psychology* (str. 395-419), New Jersey: John Wiley & Sons.

Kerr, M., Stattin, H., Pakalniskiene, V. (2008.), Parents react to adolescent problem behavior by worrying more and monitoring less. U: M. Kerr, H. Stattin, R. Engels (ur.), *What parents can do?* (str. 91-112), Chichester, John Wiley & Sons, Ltd.

Kerr, M., Stattin, H., Trost, K. (1999.), To know you is to trust you: Parents' trust is rooted in child disclosure of information. *Journal of Adolescence*, 22: 737-752.

Khaleque, A., Rohner, R. P. (2002.), Perceived parental acceptance-rejection and psychological adjustment: a meta-analysis of cross-cultural and intracultural studies. *Journal of Marriage and Family*, 64: 54-64.

Klarin, M. (2006.), *Razvoj djece u socijalnom kontekstu: roditelji, vršnjaci, učitelji – kontekst razvoja djeteta*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Kuczynski, L. (2003). Beyond Bidirectionality: Bilateral Conceptual Frameworks for Understanding Dynamics in Parent-Child Relations. U: L. Kuczynski (ur.), *Handbook of Dynamics in Parent-Youth Relations* (str. 1-24), Thousand Oaks CA, Sage.

Kuczynski, L., Parkin, M. (u tisku), Pursuing a Dialectical Perspective on Transaction: A Social Relational Theory of Micro Family Processes. U: A. Sameroff, *Transactional Models of Development*. APA Books.

Laible, D. J., Carlo, G. (2004.), The Differential Relations of Maternal Parental Support and Control to Adolescent Social Competence, Self-Worth, and Sympathy. *Journal of Adolescent Research*, 19 (6): 759-782.

Leiber, M. J., Wacker, M. E. E. (1997.), A theoretical and empirical assessment of power-control theory and single-mother families. *Youth and Society*, 28: 317-350.

Maccoby, E. E. (1992.), Trends in the study of socialization: Is there a Lewinian heritage? *Journal of Social Issues*, 48: 171-185.

Maccoby, E. E., Martin, J. A. (1983.), Socialization in the context of the family: parent-child interaction. U: P. Mussen i E. M. Hetherington (ur.), *Handbook of Child Psychology* (4), (str. 1-101), New York: Wiley.

Marshall, S. K., Tilton-Weaver, L. C., Bosdet, L. (2005.), Information management: Considering adolescents' regulation of parental knowledge. *Journal of Adolescence*, 22: 633-647.

Marta, E. (1997.), Parent-adolescent interactions and psychosocial risk in adolescents: An analysis of communication, support and gender. *Journal of Adolescence*, 20 (5): 473-487.

Marvin, R. S., Britner, P. A. (1999.), Normative development: The ontogeny of attachment. U: J. Cassidy i P. R. Shaver (ur.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (44-67), New York, Guilford Press.

Nebbitt, V. E., Lombe, M., Lindsey, M. A. (2007.). Perceived parental behavior and peer affiliations among urban African American adolescents. *Social Work Research*, 31 (3): 163-169.

Noller, P., Callan, V. J. (1990.), Adolescents' perceptions of the nature of their communication with parents. *Journal of Youth and Adolescence*, 19: 349-362.

- Papini, D. R., Farmer, F. L., Clark, S. M., Snell, W. E. (1988.), An evaluation of adolescent patterns of sexual self-disclosure to parents and friends. *Journal of Adolescent Research*, 3 (3-4): 387-401.
- Persson, S., Stattin, H., Kerr, M. (2004.), Adolescents' conceptions of family democracy: Does their own behaviour play a role? *European Journal of Developmental Psychology*, 1 (4): 317-330.
- Raboteg-Šarić, Z. (2002.), Obilježja roditeljskog ponašanja u odnosu na različite aspekte psihosocijalne prilagodbe adolescenata. U: I. Sorić (ur.), *XIII. Dani psihologije u Zadru, Sažetci radova* (58-59). Zadar: Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zadru.
- Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. (2006.), Bračni status, financijske poteškoće i socijalna podrška kao odrednice roditeljske depresivnosti i odgojnih postupaka. *Društvena istraživanja*, 15 (6): 961-985.
- Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S., Brajša-Žganec, A. (2002.), Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja*, 11 (2-3): 239-263.
- Riley, D., Steinberg, J. (2004.), Four popular Stereotypes About Children in Self-Care: Implications for Family Life Educators. *Family Relations*, 53: 95-101.
- Rohner, R. P. (2004). "The acceptance-rejection syndrome". Universal correlates of parental acceptance-rejection. *American Psychologist*, 58: 830-840.
- Romer, D., Black, M., Ricardo, I., Feigelman, S., Kaljee, L., Galbraith, J., Nesbit, R., Hornik, R. C., Stanton, B. (1994.). Social influences on the sexual behavior of youth at risk for HIV exposure. *American Journal of Public Health*, 84: 977-985.
- Rosenthal, D. A., Feldman, S. S. (1999.), The importance of importance: Adolescents' perceptions of parental communication about sexuality. *Journal of Adolescence*, 22 (6): 835-851.
- Schaefer, E. S. (1965.a), Children's reports of parental behavior: An inventory. *Child Development*, 36: 413-424.
- Schaefer, E. S. (1965.b), A configurational analysis of children's reports of parent behavior. *Journal of Consulting Psychology*, 29 (6): 552-557.
- Shek, D. T. L. (2006.), Perceived parent-child relational qualities and parental behavioral and psychological control in Chinese adolescents in Hong Kong. *Adolescence*, 41 (163): 563-581.
- Silk, J. S., Morris, A. S., Kanaya, T., Steinberg, L. (2003). Psychological control and autonomy granting: opposite ends of a continuum or distinct constructs? *Journal of Research on Adolescence*, 13 (1): 113-128.
- Small, S. A., Eastman, G. (1991.), Rearing adolescents in contemporary society: A conceptual framework for understanding the responsibilities and needs of parents. *Family Relations*, 40 (4): 455-462.
- Smetana, J. G., Metzger, A., Gettman, D. C., Campione-Barr, N. (2006.), Disclosure and Secrecy in Adolescent-Parent Relationships. *Child Development*, 77 (1): 201-217.
- Snyder, J., Patterson, G. (1987.), Family interaction and delinquent behavior. U: H. C. Quay (ur.), *Handbook of juvenile delinquency* (str. 216-243), New York, Wiley.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 6 (98),
STR. 1133-1155

TOKIĆ, A.:
SUVREMENE SPOZNAJE...

Soenens, B., Vansteenkiste, M., Luyckx, K., Goossens, L. (2006.), Parenting and adolescent problem behavior: an integrated model with adolescent self-disclosure and perceived parental knowledge as intervening variables. *Developmental Psychology*, 42 (2): 305-318.

Stattin, H., Kerr, M. (2000.), Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*, 71: 1072-1085.

Steinberg, L., Fletcher, A., Darling, N. (1994.), Parental monitoring and peer influences on adolescent substance use. *Pediatrics*, 93 (6): 1060-1064.

Vasta, R., Haith, M. M, Miller, S. A. (1997.), *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Wells, L. E., Rankin, J. H. (1988.), Direct parental controls and delinquency, *Criminology*, 26: 263-285.

White, F. A. (2000.), Relationship of family socialization processes to adolescent moral thought. *The Journal of Social Psychology*, 140 (1): 75-91.

Contemporary Research of the Correlation between Parenting and Adolescent Adjustment

Ana TOKIĆ
Faculty of Law, Zagreb

In this article, basic assumptions, results of empirical examinations, as well as the advantages and shortcomings of the classical parenting models have been presented, with the emphasis on their applicability in adolescence. Research findings in the framework of classical models consistently indicate positive correlations between different forms of parental support and numerous indicators of adolescent adjustment, while parental rejection, as well as psychologically controlling behaviors, are connected with many forms of maladjustment. Regarding behavioral control in adolescence, the existing discordance between conceptualization and operationalization of the construct in literature complicates making clear conclusions. The main criticism directed at classical parenting models refers to their unidirectional view on the socialization process, which means that the found correlations between parenting and adolescent adjustment have been dominantly interpreted as parental influence on the adolescent. Contemporary researches and parenting models in the period of adolescence emphasize the active role of the adolescent in the socialization process, and the focus has been shifted from the controlling strategies to importance of communication, voluntary self-disclosure and trust in the adolescent-parent relationship. A further challenge for the parenting researchers comprises the implementation of the mentioned concepts into the existing parenting models, taking into account bidirectionality of the socialization process.

Key words: parenting adolescents, parental monitoring, parent-adolescent communication, adolescent self-disclosure

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 6 (98),
STR. 1133-1155

TOKIĆ, A.:
SUVREMENE SPOZNAJE...

Aktuelle Erkenntnisse bei der Erforschung des Zusammenhangs zwischen Eltern und der Verhaltensanpassung von Adoleszenten

Ana TOKIĆ
Rechtswissenschaftliche Fakultät, Zagreb

Diese Arbeit liefert eine Beschreibung von Grundsätzen, Ergebnissen empirischer Untersuchungen sowie Vor- und Nachteilen klassischer Eltern-Kind-Modelle mit besonderer Betonung auf ihrer Gültigkeit für den Zeitraum der Adoleszenz. Forschungsergebnisse, die auf den erwähnten klassischen Modellen gründen, verweisen in konsistenter Weise auf den positiven Bezug zwischen verschiedenen Formen elterlicher Unterstützung und zahlreichen Indikatoren der erfolgreichen Anpassung von Adoleszenten. Hingegen elterliche Ablehnung sowie Verhaltensweisen, die auf die psychologische Kontrolle des heranwachsenden Individuums abzielen, stehen in Zusammenhang mit verschiedenen Formen unangepassten Verhaltens. Im Hinblick auf die Verhaltenskontrolle in der Adoleszenz werden durch die in der Fachliteratur fehlende Übereinstimmung der Konzeptualisierung und der Operationalisierung von Verhaltenskonstrukten klare Schlussfolgerungen nur noch erschwert. Die schärfste Kritik an klassischen Eltern-Kind-Modellen zielt auf ihre einseitige Sicht der Sozialisierung ab, innerhalb deren der offengelegte Bezug zwischen Eltern und der Verhaltensanpassung von Adoleszenten überwiegend im Sinne der Beeinflussung der Adoleszenten durch die Eltern interpretiert wird. Neuere Forschungen und moderne Eltern-Kind-Modelle für den Zeitraum der Adoleszenz betonen jedoch die aktive Rolle des Adoleszenten im Sozialisierungsprozess, sodass der Fokus nicht länger auf Kontrollstrategien der Eltern liegt, sondern auf der Kommunikation, der freien Selbstentfaltung und dem Vertrauensverhältnis zwischen Eltern und ihren Adoleszenten. Eine weitere Herausforderung stellt für die Wissenschaft die Umsetzung der neuen Erfahrungen in den bestehenden Eltern-Kind-Modellen dar, wobei der Erkenntnis von dem in zwei Richtungen verlaufenden Sozialisierungsprozess ganz besonders Rechnung getragen werden soll.

Schlüsselbegriffe: Elternschaft in der Adoleszenz, elterliche Kontrolle, Kommunikation zwischen Eltern und ihren Adoleszenten, Selbstentfaltung der Adoleszenten